

ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΚΑΙ Η ΣΠΑΝΗ

Ένα μανιφέστο εναντίον του καπιταλισμού

Peter Gelderloos

Τα Κοινά και η Σπάνη

Ένα μανιφέστο εναντίον του καπιταλισμού

Peter Gelderloos

Ιούνιος 2012

Τα κοινά αποτελούν ένα κόσμο πέρα από τον καπιταλισμό. Είναι μια πηγή βιοπορισμού που οι άνθρωποι μοιράζονται. Πριν από την εξάπλωση του καπιταλισμού, το μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη βασιζόταν στα κοινά. Οι κουλτούρες που θεωρούσαν τα κοινά ως δώρο της φύσης και έδειχναν σεβασμό προς αυτά, είχαν την τάση να έχουν τα πιο άφθονα κοινά και ως εκ τούτου λιγότερα προβλήματα επιβίωσης. Οι κουλτούρες που θεωρούσαν τα κοινά περιουσιακό στοιχείο ή πόρους προς εκμετάλλευση, τους εξαντλούσαν και είτε προκαλούσαν την δική τους κατάρρευσή είτε κατέφευγαν σε πόλεμο και σε κατακτήσεις για να επιβιώσουν. Τελικά, κάποιες από αυτές τις κουλτούρες δημιούργησαν τον καπιταλισμό.

Ο καπιταλισμός θεωρητικοποιεί και δημιουργεί την σπάνη. Ο καπιταλισμός έχει αναπτυχτεί πάνω στην καταστροφή και την ιδιωτικοποίηση των κοινών. Όσο οι άνθρωποι έχουν πρόσβαση στα κοινά, μπορούν να απολαμβάνουν κάποια αυτάρκεια και δεν μπορούν να υποχρεωθούν να πουλήσουν το μόχθο τους στους πλούσιους προκειμένου να επιβιώσουν. Για τους κοινούς ανθρώπους, ο καπιταλισμός αποτελεί ένα εκβιασμό: εργασία ή πείνα. Τα κοινά προσφέρουν μια άλλη επιλογή: αυτάρκεια συλλέγοντας τα δώρα της φύσης. Διότι η βάση των κοινών είναι το αυθόρμητο δώρο, οι άνθρωποι που ζουν μέσα στα κοινά ή από τα ίδια τα κοινά συχνά αναδημιουργούν την οικονομία των δώρων: την ανταλλαγή, την συνεργασία και την αλληλοβοήθεια ώστε να επιτευχθεί ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο. Επίσης, για το λόγο αυτό, τα κοινά αποτελούν εχθρό του καπιταλισμού.

Η πρωταρχική συσσώρευση - η ιδιωτικοποίηση της γης ή η αρπαγή του πλούτου για την τροφοδότηση των επενδύσεων και της βιομηχανίας, - δεν είναι μόνο ένα πρώιμο στάδιο του καπιταλισμού- όπως το θεωρητικοποίησε ο Adam Smith ή ο Karl Marx. Η ιδιωτικοποίηση, η νομιμοποιημένη κλοπή, η δουλεία και η επιβολή της εργασιακής πειθαρχίας είναι μόνιμες δραστηριότητες του καπιταλισμού, από τον 15ο έως τον 21ο αιώνα.

Τα κοινά δεν είναι μια αρχαία και ξεπερασμένη πραγματικότητα, αλλά μια διαρκώς παρούσα πιθανότητα που εμφανίζεται στην καθημερινή μας ζωή, σε αντίθεση με το μύθο του καπιταλισμού περί σπανιότητας. Μετά την ιδιωτικοποίηση και περίφραξη της καλλιεργήσιμης γης στην Ευρώπη από τον 15ο έως τον 17ο αιώνα, στην Ινδία και σε άλλες αποικίες τον 18ο και 19ο αιώνα καθώς και σε περιοχές της Αφρικής σήμερα, τα δάση, οι δασικές εκτάσεις, οι βάλτοι και τα λιβάδια έγιναν τα κυρίως κοινά, διότι ο καπιταλισμός δεν ήταν ακόμη σε θέση να εκμεταλλευτεί αυτές τις περιοχές αποτελεσματικά. Σε αυτά τα κοινά οι άνθρωποι συγκέντρωναν φρούτα, καρπούς, φαρμακευτικά φυτά, καύσιμα και δομικά υλικά, έβοσκαν τα ζώα, κυνηγούσαν και ψάρευαν. Δεν ήταν σε θέση να έχουν ψωμί από τα δάση και τα βοσκοτόπια, αλλά μπορούσαν να ικανοποιήσουν τις περισσότερες από τις άλλες ανάγκες τους.

Σήμερα, για να λειτουργήσει ο καπιταλισμός πρέπει να βασισθεί στην υπερβολική και απροσδιόριστη μαζική παραγωγή. Δημιουργείται μια τεράστια ποσότητα σκουπιδιών που ο καπιταλισμός δεν είναι ακόμη σε θέση να εκμεταλλευθεί αποτελεσματικά. Τα σκουπίδια είναι τα νέα κοινά: εκατομμύρια άνθρωποι ψάχνουν τα σκουπίδια για να βρουν τρόφιμα, ρούχα, δομικά υλικά ή πράγματα που μπορούν να διαλύσουν και να πουλήσουν. Πολλοί από τους ανθρώπους που ζουν με αυτόν τον τρόπο αναπτύσσουν μια συνεργατική κουλτούρα με βάση την διανομή και την αμοιβαία βοήθεια που έχει περισσότερο να κάνει με την αλληλεγγύη παρά με τις εμπορευματοποιημένες σχέσεις.

Οι δεξιότητες, η κουλτούρα και η παραδοσιακή σοφία αποτελούν επίσης κοινά. Αποτελούν εργαλεία που βοηθούν τους ανθρώπους να κατανοήσουν το περιβάλλον τους, να αποκτήσουν τα προς το ζην και να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους. Κατά το παρελθόν, τα εργαλεία αυτά μοιράζονταν μέσα στην κοινωνία. Για περίπου έναν αιώνα, ο καπιταλισμός έχει προσπαθήσει όλο και περισσότερο να ιδιωτικοποιήσει τη γνώση και τον πολιτισμό. Πολλοί άνθρωποι αντιστέκονται στην ιδιωτικοποίηση των πνευματικών και πολιτισμικών κοινών. Μερικοί άνθρωποι καταστρέφουν τις γενετικά τροποποιημένες καλλιέργειες των εταιρειών που επιδιώκουν να κατοχυρώσουν δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για την ίδια τη ζωή. Ορισμένες κοινότητες αυτοχθόνων δεν θέλουν τους ανθρωπολόγους, τους βιολόγους και άλλους ερευνητές να τους καταγράφουν και να κατοχυρώνουν με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας την παραδοσιακή τους μουσική, την λαϊκή ιατρική ή κάποιους σπόρους. Τέλος, μερικοί άνθρωποι μοιράζονται τη μουσική και την τέχνη τους μέσω των Creative Commons και όχι μέσω των πνευματικών δικαιωμάτων.

Ενώ οι πρώτοι πειρατές απελευθέρωναν αγαθά που ήταν προϊόντα εκμετάλλευσης από την μαζική διαδικασία της πρωτόγονης συσσώρευσης γνωστή και ως αποικιοκρατία (απελευθέρωση σκλάβων, κλοπή χρυσού και ασημιού που είχε εξορυχθεί με την δουλειά των σκλάβων, κατάσχεση ζάχαρης και ρούμι που προερχόταν από τις φυτείες), σήμερα μία από τις σημαντικότερες μορφές πειρατείας είναι η απελευθέρωση της λεγόμενης πνευματικής ιδιοκτησίας (όπως είναι οι ταινίες και η μουσική) χρησιμοποιώντας νέα εργαλεία στο διαδίκτυο.

Η σπάνη πάνω στην οποία βασίζεται ο καπιταλισμός ποτέ δεν προκύπτει φυσικά. Μερικές φορές είναι το αποτέλεσμα των κακών επιλογών μιας κοινωνίας, η καταστροφή του εδάφους της, η υπεραλίευση, το υπερβολικό κυνήγι ή η μη εξισορρόπηση του πληθυσμού της. Συχνά, η σπάνη επιβάλλεται από το κράτος άμεσα και με πρόθεση. Κατά τη διάρκεια του ιρλανδικό λιμού της πατάτας, η Ιρλανδία που βρισκόταν υπό βρετανική στρατιωτική κατοχή, εξαναγκαζόταν να παράγει τρόφιμα που προορίζονταν για εξαγωγή. Ο μεγάλος λιμός στην Ουκρανία δημιουργήθηκε από την σοβιετική κυβέρνηση, που άλλαξε με το ζόρι τον παραδοσιακό τρόπο της γεωργίας. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ σκότωσε τα φαινομενικά ατελείωτα κοπάδια βισώνων ώστε οι Lakota και οι Cheyenne των Great Plains (οι οποίοι είχαν νικήσει τις ΗΠΑ σε ένα σημαντικό πόλεμο) να χάσουν την πηγή της τροφής τους. Οι κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο δεν σταματούν με τίποτα, σκοτώνοντας εκατομμύρια ανθρώπους προκειμένου να καταστήσουν την αυτάρκεια αδύνατη. Αν μπορούμε να φροντίζουμε τους εαυτούς μας δεν χρειαζόμαστε κυβέρνηση και δεν χρειάζεται να δουλεύουμε για τους πλούσιους που η κυβέρνηση υπάρχει για να τους προστατεύει.

Μια σχετική λειτουργία του κράτους είναι να καταστρέφει τα κοινά όπου και αν εμφανίζονται. Οι πρώτοι σύγχρονοι νομικοί κώδικες στην Ευρώπη χρησίμευσαν για να ποινικοποιήσουν την παραδοσιακή χρήση των κοινών. Μια σημαντική εφαρμογή της θανατικής ποινής στην Αγγλία του 18ου αιώνα ήταν η τιμωρία για το κυνήγι, για την αναζήτηση τροφής καθώς και για άλλες παραδοσιακά χρήσεις των δασών που παλιότερα ήταν νόμιμες και προστατεύονταν ακόμα και από την Magna Carta. Σήμερα, η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ υποχρεώνουν τις χώρες οφειλέτες να αλλάξουν τους νόμους τους και να ποινικοποιήσουν τις παραδοσιακές χρήσεις των κοινών, επιτρέποντας να ιδιωτικοποιηθούν τα κοινά από τις πολυεθνικές εταιρείες. Το 1994 η συμφωνία NAFTA με τις ΗΠΑ και τον Καναδά, υποχρέωσε το Μεξικό να αλλάξει το Σύνταγμα του και να καταργήσει την προστασία της κοινοτικής έγγειας ιδιοκτησίας. Ένα άλλο σημαντικό σημείο συνεργασίας μεταξύ των

κυβερνήσεων παγκοσμίως αφορά την πάταξη της πειρατείας, της λεγόμενης πνευματικής ιδιοκτησίας, και την διανομή των Creative Commons. Γενικότερα, οι ΗΠΑ και άλλες κυβερνήσεις θέλουν να τιθασεύσουν πλήρως το διαδίκτυο ώστε να μην είναι πλέον ένας χώρος ανταλλαγής και ανωνυμίας -ένα κοινό- αλλά μάλλον ένα εμπορευματοποιημένος χώρος που θα ελέγχεται εύκολα από την αστυνομία και θα αξιοποιείται από τις εταιρίες. Αυτό μοιάζει με το πώς αποστραγγίστηκαν και καθαρίστηκαν οι βαλτότοποι και τα δάση τόσο για οικονομικούς όσο και για στρατιωτικούς λόγους. Λόγω της μη πρόσβασης και των αμυντικών πλεονεκτημάτων, οι χώροι αυτοί ήταν εκτός ορίων για την εμπορική ανάπτυξη και ήταν οι περιοχές όπου κρύβονταν αντάρτες, ληστές και επαναστάτες.

Σε γενικές γραμμές, το κράτος ισχυρίζεται ότι μας προστατεύει τη στιγμή που καταστρέφει τα κοινά και την άγρια φύση, τα οποία συχνά είναι οι μόνοι χώροι όπου μπορούμε να είμαστε ακόμα ελεύθεροι. Το 2008, ένα ναυάγιο στα ανοικτά των ακτών της Αγγλίας ξέβρασε στην ακτή χιλιάδες τόνους ξύλινα δοκάρια. Το ξύλο δεν μπορούσε πλέον να πωληθεί σε σημαντικούς αγοραστές επειδή είχε λεκέδες θαλασσινού νερού αλλά μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στην οικοδομή αλλά και για καύσιμα. Το ναυάγιο είχε δημιουργήσει νέα κοινά και γρήγορα οι άνθρωποι ήρθαν για να συλλέξουν τα ξύλα.

Η κυβέρνηση έδρασε αστραπιαία και απαγόρευσε τη συλλογή του ξύλου στο όνομα της εθνικής έκτακτης ανάγκης. Η επιχειρηματολογία τους; Οι άνθρωποι θα μπορούσαν να τρυπηθούν από σκλήθρες, επομένως, η συλλογή του ξύλου ήταν επικίνδυνη.

Όσο για τα κοινά των σκουπιδιών, πολλές κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο εργάζονται για να τα ποινικοποιήσουν και να τα καταστείλουν. Στις ΗΠΑ, σε αρκετές πόλεις έχουν συλληφθεί άτομα διότι μοίραζαν δωρεάν φαγητό που αλλιώς θα κατέληγε στα σκουπίδια. Στην Ισπανία, εκεί όπου οι αρτοποιοί παραδοσιακά μοίραζαν τις απούλητες φραντζόλες στο τέλος της ημέρας, τώρα οι αλυσίδες των αρτοποιείων έχουν αρχίσει να μετράνε όλα τα απούλητα καρβέλια τους, τα οποία επιστρέφονται και καταστρέφονται (ή πωλούνται στην κτηνοτροφία ή σε άλλες βιομηχανίες). Σε πολλές πόλεις της Ολλανδίας, οι καινούργιοι κάδοι σκουπιδιών αποθηκεύουν τα σκουπίδια υπόγεια καθιστώντας αδύνατη την πρόσβαση σε αυτά. Για άλλη μια φορά, προτιμούν να λιμοκτονούν οι άνθρωποι, αντί να είναι σε θέση να πάρουν κάτι δωρεάν.

Πολλές πόλεις θα μπορούσαν να προσεγγίσουν την αυτάρκεια των τροφίμων με αστικούς κήπους και την φύτευση οπωροφόρων και καρυόκαρπων δέντρων. Ο αναρχικός επιστήμονας Kropotkin έγραψε για αυτή την αναδυόμενη δυνατότητα πριν από έναν αιώνα, χρησιμοποιώντας το Παρίσι ως μοντέλο, αλλά από τότε οι κυβερνήσεις και οι πολεοδόμοι έχουν κάνει τα πάντα ώστε να εμποδίσουν αυτό το νέο κοινό. Μερικές φορές, οι αστικοί κήποι κλείνουν και ισοπεδώνονται, όπως στο Λος Άντζελες. Γενικά, οι πόλεις αποφεύγουν να φυτεύουν βρώσιμα φυτά στους αστικούς χώρους πρασίνου. Η Αθήνα ή η Βαρκελώνη, για παράδειγμα, είναι προικισμένες με χιλιάδες πορτοκαλιές, αλλά η ποικιλία που επιλέγουν να φυτέψουν οι αρχές της πόλης παράγει ένα μη εδώδιμο είδος πορτοκαλιού.

Μια αξιοσημείωτη εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα μπορεί να βρεθεί στο Σιάτλ. Κατά τη διάρκεια αρκετών μηνών του καλοκαιριού, κάποιος μπορεί να μαζέψει μια ποικιλία βρώσιμων, νόστιμων φρούτων και μούρων από δέντρα και θάμνους που αναπτύσσονται στην πόλη. Ωστόσο, οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν χάσει τις παραδοσιακές δεξιότητες και γνώσεις για να πραγματοποιήσουν αυτήν την απλή εργασία και δεν συνειδητοποιούν ότι τα τρόφιμα προέρχονται από τη γη και όχι από το σούπερ μάρκετ. Οι άνθρωποι είναι τόσο αλλοτριωμένοι που τα περισσότερα από τα φρούτα και τα μούρα πάνε χαμένα.

Το θλιβερό αυτό γεγονός αυτό αναδεικνύει τη σχέση γνώσης και ύλης. Τα πνευματικά και πολιτισμικά κοινά και τα κοινά της γης ή των φυσικών πόρων είναι άρρηκτα δεμένα. Εάν το κράτος καταλάβει τη γη, η τεχνογνωσία του πώς να ζεις από αυτήν τελικά εξαφανίζεται. Αν το κράτος καταφέρει να αποξενώσει τους ανθρώπους από τις παραδοσιακές γνώσεις, τότε δεν θα ξέρουν πώς να χρησιμοποιούν την κοινή γη ή τους πόρους, ακόμη και αν αυτά βρίσκονται ακριβώς δίπλα τους.

Ένα άλλο ενδιαφέρον γεγονός όσον αφορά τις πόλεις είναι ότι τα τρόφιμα που καλλιεργούνται σε αυτά ρυπαίνονται από τα αυτοκίνητα. Για το λόγο αυτό, θα μπορούσε εύκολα να υποστηριχθεί η άποψη ότι η καλλιέργεια των τροφίμων στις πόλεις δεν είναι, ούτως ή άλλως, η καλύτερη ιδέα. Αλλά δεν υπάρχει καμία φυσική σχέση μεταξύ των πόλεων και των αυτοκινήτων. Στην πραγματικότητα, οι πόλεις λειτουργούν πολύ πιο αποτελεσματικά χωρίς αυτοκίνητα, με την χρήση της δημόσιας συγκοινωνίας και των ποδηλάτων.

Αλλά η έμφαση στην αποδοτικότητα αγνοεί το ιστορικά σημαντικό γεγονός ότι το κράτος προτιμά να επιδοτεί και να εφαρμόζει τεχνολογίες που ενισχύουν την εξάρτηση, που υποσκάπτουν τα κοινά και δημιουργούν νέες ευκαιρίες για

επαγγελματική διαχείριση (ιδίως μέσα σε ένα πρότυπο ασφάλειας ή προστασίας). Τα τρένα δημιουργούν νέους κοινούς χώρους και μπορούν να αυτο-οργανωθούν από τους φορείς τους. Αντιθέτως, η κυκλοφορία των αυτοκινήτων είναι τόσο εξατομικευμένη ώστε να απαιτείται η κρατική παρέμβαση προκειμένου να κατευθύνεται και να οργανώνεται. Δημιουργεί νέους κινδύνους από τους οποίους το κράτος πρέπει να προστατεύσει τους πολίτες του, με ένα παράλογα υψηλό αριθμό θανάτων από τροχαία ακόμα και σε κοινωνίες όπου οι κυβερνήσεις διαχειρίζονται αποτελεσματικά την κυκλοφορία των αυτοκινήτων.

Τελευταίο αλλά όχι ασήμαντο, η κυκλοφορία των αυτοκινήτων δημιουργεί τη δυνατότητα για πρώτη φορά στην ιστορία, να υπάρχει ένα πλήθος χιλιάδων ανθρώπων που βρίσκονται ο ένας δίπλα στον άλλον, όταν είναι κολλημένοι στην κίνηση, που ωστόσο, είναι εντελώς απομονωμένοι, χωρίς ουσιαστικές δυνατότητες συλλογικής δράσης.

Εν ολίγοις, τα κοινά κατέχουν κεντρική θέση στον αγώνα εναντίον του καπιταλισμού. Τα κοινά μπορούν να αποτελούνται από τη γη, την άγρια φύση, τις δεξιότητες και τις εμπειρίες, τα αγαθά που συλλέγονται ή τους δημόσιους χώρους. Τα κοινά δεν υπάρχουν μόνο σε περιφερειακές κοινωνίες που εξακολουθούν να ισχυρίζονται ότι είναι παραδοσιακές, αποτελούν μια διαρκώς παρούσα πιθανότητα σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης ύπαρξης, από τις πιο ανεπτυγμένες μέχρι τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες.

Τα κοινά αποτελούν δομή και πρακτική. Η υποστήριξη των κοινών αποτελεί μία από τα πιο δημοφιλείς και ανατρεπτικές μορφές δράσης εναντίον του καπιταλισμού. Δεν αποτελεί προνόμιο των επαγγελματιών επαναστατών αλλά μια δραστηριότητα που πραγματοποιείται ενστικτωδώς από ανθρώπους σε όλο τον κόσμο.

Επειδή η υποστήριξη των κοινών είναι ενστικτώδης, ο κομμουνισμός είναι μια απάτη. Η προσπάθεια να γίνουν τα κοινά κάτι αφηρημένο ή να μεσολαβηθεί η πρακτική των κοινών μέσω μιας ιδεολογίας, αφαιρεί από αυτά τις μοναδικές συνθήκες της καθημερινής ζωής που τους δίνουν ανάσα και ουσία. Τα κοινά θα ανασυγκροτούνται με διαφορετική μορφή σε κάθε διαφορετικό μέρος του κόσμου, στα χέρια των ανθρώπων που βρίσκονται πλησιέστερα προς την διαθέσιμη ύλη και μνήμη που μπορεί να μετατραπεί σε βάση για την συλλογική επιβίωση. Η υποστήριξη των κοινών αποτελεί το καθήκον εκείνων που θα αποτελέσουν μέρος των νέων κοινών.

Ο καπιταλισμός δημιούργησε τις τάξεις και αυτές οι τάξεις δεν θα καταστρέψουν τον καπιταλισμό. Με βάση το υλικό των φεουδαρχικών καστών, εκείνοι που μπορούσαν

να χειριστούν ένα στρατιωτικό και οικονομικό πλεονέκτημα αποτελούσαν την τάξη των ιδιοκτητών και το προλεταριάτο συγκροτούνταν δια της βίας ως εκείνοι οι άνθρωποι που είχαν μόνο την εργατική τους δύναμη και τις ικανότητές τους για να αναπαράγονται. Οι ίδιες σχέσεις ιδιοκτησίας που περιέφραζαν τα κοινά ανάγκασαν όσους δεν μπορούσαν να αντισταθούν σε αυτές τις περιφράξεις να γίνουν η εργατική τάξη. Η ταξική κοινωνία και το κεφάλαιο θα καταργηθούν από εκείνους που θα έχουν την δύναμη να δουν τον εαυτό τους σε σχέση με τα κοινά και όχι σε σχέση με την ιδιοκτησία.

Ο εχθρός που σκορπίζει συνεχώς αυτή τη δύναμη και καταπατά τα κοινά όπου ξεπροβάλλουν είναι το κράτος. Ο αγώνας μας πρέπει να στοχεύει στην καταστροφή του κράτους, στο άνοιγμα νέων χώρων όπου τα κοινά μπορούν να ευδοκιμήσουν. Η υποστήριξη των κοινών δεν είναι αποτελεί ιδιοκτησία κάποιου κόμματος ή θεωρίας, αλλά το κοινό δυναμικό που καθιστά δυνατή οποιαδήποτε επικοινωνία. Η αναρχία αποτελεί το προαπαιτούμενο για τα κοινά. Όσο πιο ισχυρό είναι το κράτος, τόσο πιο στενό το περιθώριο μέσα από το οποίο μπορούν να προκύψουν τα νέα κοινά. Και όσο πιο άφθονα τα κοινά μας, τόσο πιο ισχυρές και παρατεταμένες οι επιθέσεις μας εναντίον του κράτους. Εάν το κράτος καταστραφεί από τους αναρχικούς ή όχι δεν έχει σημασία, παρά μόνο για εκείνους τους αναρχικούς που μοιράζονται με τους κομμουνιστές την ανάγκη να γράψουν ένα σχέδιο που θα επιβληθεί στο νέο κόσμο. Αυτό που είναι σημαντικό είναι τα όνειρά μας να ριζώσουν και πάλι στα κοινά, οι θεωρίες μας να θέσουν ως στόχο το κράτος και οι αγώνες μας να δημιουργήσουν νέα κοινά και να αναζωογονήσουν τα παλιά.

Tides of Flame number 20 early June 2012

<https://tidesofflame.files.wordpress.com/2012/06/tof20.pdf>

Μετάφραση: Γιώργος Πουλάδος